

Милена М. ВИДОСАВЉЕВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ОБРАЗОВАЊЕ И ХУМАНИТАРНИ РАД ЖЕНА У ПРИЗРЕНУ У 19. И 20. ВЕКУ**

Апстракт: Дуго година је улога жене у Србији била у крајње незавидном положају. Неретко су се српске жене суочавале са многобројним ограничењима и изазовима који су укључивали немогућност образовања, учешћа у јавној сфери и одлучивање о вођењу сопственог начина живота. Међутим, с друштвеним новинама у тадашњој Србији, средином 19. започета је еманципација жена. Упркос томе што је била спора, често и недовољно организована, први кораци ка промени улоге жене помагали су да се жене, с временом, више охрабрују, мотивишу и удружују. Слична ситуација је била у свим градовима, те и у Призрену. Почевши од оснивања првих приватних женских школа па све до женских занатских школа, младе девојке су добијале могућност да се образују и развијају различите вештине. Осим у школама, Призренке су стицале знања и у женским хуманитарним друштвима која су у 19. и 20. веку била главна стецишта женског активизма. С тим у вези, циљ рада јесте да се пружи осврт на генерални положај жена у Србији у поменутом периоду, затим да се представи образовање женске деце у Призрену, као и да се укаже на постојање два утицајна женска удружења – *Женско добродивно друштво „Сркиња“* и *Коло српских сесиара* која су у највећој мери заслужна за едукацију, хуманитарни рад, учешће у градским активностима и целокупни развој женских генерација у Призрену.

Кључне речи: школовање, женска друштва, жене, хуманитарни рад, Призрен.

УВОД

Поред погодног географског положаја, природног богатства, развијене трговине, ученог свештенства и вишевековног историјског наслеђа, Призрен, некадашња престоница моћне српске царевине, одувек је привлачио пажњу и образовањем (Марковић, Ристић, Бачкалов 2005: 23). У прилог томе, Станковић (2001: 9) наводи да је у образовању као и подизању националне свести српског народа у 19 и 20. веку, српско школство заузимало кључно место у поменутом граду. Значајни утицај Призрена у образовању огледа се у томе што је током владавине Османског царства представљао просветни и културни центар Старе Србије где су се и током бурних историјских догађаја оснивале српске школе.

* Научни сарадник, mika_vido_88@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2022-14 од 17. 01. 2022. године.

Како Станковић (2001: 17, 33-34) коментарише, турске власти су средином 19. века дозволиле отварање првих српских школа у Призрену како би показале да су спремне за европску дипломатију и поштовање међународних уговора. Имајући у виду наведене новине, богатији слој српског грађанског друштва почео је да бива активнији у национално-политичком, као и просветно-културном животу српског народа у Призрену. Потреба за описмењивањем Срба је била све снажнија, те је на почетку било дозвољено занатлијама да подучавају српску децу у својој кући или да отворе приватну школу. У прилог томе, Ђунковић (1971:6) истиче да је након ослобођења од турске власти, држава била суочена са великим бројем неписмених људи због чега је нова власт, заједно са напорима српског становништва, тежила да организује акције описмењавања широких народних маса, како би у даљем периоду могла да покрене организацију наставе и школства.

У том периоду, фокус је најпре био на образовању српске мушке деце и Црквено-школска општина у Призрену је у том подухвату имала значајну улогу. С друге стране, образовање женске деце и активно учешће жена у Призрену кренуло је да се одвија знатно касније и спорије у односу на припаднике мушког пола.

С тим у вези, у раду је дат осврт на генерални положај жена у 19. и 20. веку у Србији, на образовање женске деце у Призрену у поменутом временском периоду, као и на женски хуманитарни рад и активно учешће у градским активностима у оквиру *Женској добродојорној друштва „Српкиња“* и удружења *Коло српских сесџара*.

ПОЛОЖАЈ ЖЕНА

О положају жена као и њиховом образовању у Србији у 19. веку скоро да се није озбиљно расправљало у доминатном мушком свету. Наиме, образовање жена није се одвијало истовремено са мушким те је умногоме зависило од класних, религијских, географских, етничких фактора при чему су се под класним разликама, заправо, подразумевале полне разлике још од средњег века па све до просветитељства (Ивановић 2002, цит. у: Поповић 2008: 95-96).

Како Прпа Јовановић (1994: 3, цит у: Видосављевић 2015: 182) наводи, када је Србија ослобођена од турске власти, Димитрије Давидовић, тадашњи политичар и дипломата, је први предложио кнезу Милошу Обреновићу да се отворе женске школе. Нажалост, поменути предлог није био усвојен. С временом, што се више инсистирало на овој теми, власти нису могле да је игноришу, те је септембра 1845. године отворена прва женска школа у Параћину. Наредне године издата је уредба *„Успројеније девојачких училишћиа“* чиме су одређене организација, задаци и садржина женских школа (Ђунковић, 1971: 38, цит. у: Видосављевић 2015: 182). Проблем са којим су се суочавали био је у вези са недостатком наставница и учитељица те је 1863. године отворена *Виша Женска школа* у Београду која је припремала ученице за наставнички позив (Видосављевић 2015: 182).

Према увидима Стојановић Јовановић и Јовановић (2017: 44), мрежа женских државних школа се знатно споро развијала. Крајем поменутог века, један мањи број писмених жена се повећавао, међутим, већи број жена ипак није имао могућност да се школује у том периоду. На почетку 20. века, Србија је имала 7% писмених жена

што је било изузетно мало у односу на друге европске државе. С друштвеним напредком кренуо је да расте број млађих писмених жена у градовима. У школама су жене учене оштој култури, науци, уметности али много више вештинама које су их спремале за будуће супруге и мајке.

Слично, и Аритоновић (2009: 245) указује на то да су с развојем привреде и друштвених новина, жене постепено кренуле да излазе из домова. С друге стране, постојао је страх да ће женска писменост и образовање лоше утицати на патријархалне односе у српској породици. Упркос томе, наставило се са школовањем жена и удруживањем жена. Женско учешће у јавном животу добијало је на значају, док се процес њихове еманципације, углавном, одвијао у оквиру женских удружења.

Исто тако, дуго година је положај жена у Призрену био у незавидном статусу. Како Станковић наводи (2001: 77), жене су за време турске владавине биле у потпуности искључене из јавног живота и њихова свакодневна улога је била везана за бригу и вођење домаћинства. Неретко се жене нису могле мешати са мушкарцима, нити су могле бити активне у културно-просветним сегменту што је последица патријархалног схватања улоге жене у том периоду.

Први мањи помаци у промени дугогодишње улоге жене у Призрену уочавају се на почетку 19. века када су њихови ручно прављени производи попут веша, платна, плетених чарапа почели да се излажу и продају на локалним тржиштима (АКИМ, Фонд књегиње Љубице, К1, цит. у: Станковић 2001: 78). Надаље су се промене уочиле и у пружању могућности девојкама да се образују ван куће и буду активније у јавној сфери, првенствено, кроз хуманитарни али и образовни рад.

ОБРАЗОВАЊЕ ЖЕНСКЕ ДЕЦЕ

Након што су се од 1846. године почеле отварати прве женске основне школе у Србији, Ђунковић (1970: 88) наводи да су се прве веће промене у њиховом раду и организацији десиле почевши од 1860. године када је донета *Наредба за основне српске женске школе*. Овом наредбом назив *девојачке школе* је промењен у *женске школе*, док је школовање скраћено са шест на пет година. Што се тиче наставе, фокус је и даље био на женском ручном раду док су програми осталих предмета били недовољно приближни градиву у мушким школама.

Наиме, имајући у виду да је у 19. веку Призрен био град у коме се увелико гајила традиција према писмености и школи, било је само питање времена када ће и жене кренути са образовањем. Како Костић (1933: 6) истиче, 1836. године је основана прва приватна основна школа за женску децу у Призрену коју је водила Анастасија Ајнациина. Наредна женска школа у овом граду отворена је 1850. године и за отварање поменути школе била је заслужна Александра Мицић.

У обема школама, ученице су училе читање, писање, домаћинство и ручни рад. Такође, узевши у обзир колико је црква била значајна у животу локалног становништва у Призрену као и да је материјално помагала школама, ученице су често училе напамет и мање црквене текстове и молитве (Костић 1934, цит. у: Станковић 2001: 78).

Поменута приватна женска школа која је основана 1850. године била је у функцији до 1862. године (Костић 1933: 6). Од наведене године па све до 1870.

у Призрену није постојала женска школа што је, свакако, био велики недостатак и ограничење за жене у датом граду.

Међутим, Костић (1933: 16-17) наводи да се ситуација почела мењати те је женска школа, тачније *Женска свейовна школа*, отворена 1870. године када је дошла учитељица Марија Недић из Будимпеште која је радила три године. С тим у вези, Станковић (2001: 79) наводи да је ова школа радила по сличном плану и програму тадашње мушке основне школе.

Од 1873. године у женској школи су се често, из године у годину, смењивале учитељице и најчешће прекидале са радом због селидбе и ангажовања у другом граду. Учитељице које су биле ангажоване од поменутог периода па све до 1901. године биле су: Султана, Мара Ст. Ајтићева, Станка Ђ. Камперелић, Мара Радуловић, Магдалена Марковић, Милена Новичић, Боса С. Камперелић, Даница Кујунџић, Анка Т. Комарчић, Зорка Росићка и Анђа Мрав (Костић 1933: 16-17).

Наиме, у овом периоду, а и касније, учитељице су се распоређивале по читавој земљи те је већина њих долазила из других градова и кратко су се задржавале у Призрену. Како Исић (2005: 411) указује, неретко се дешавало да су учитељице, као државне службенице, настављале рад у другом граду, као и да нису имале ни сталност у месту службовања. Дакле, за разлику од осталих чиновника, учитељице су често бивале премештене административним путем.

Такође, Божиновић (1996: 80) додаје да су учитељице биле младе девојке, од 17/18 година које су углавном постављане у градске школе, а много мање у сеоске. Од 1898. године по *Закону о народним школама*, учитељице су постављане у женске основне школе и у изузетним случајевима у мушке школе услед недостатка учитеља. Према поменутом закону, уколико би учитељице престале са радом, нису могле да поново буду примљене у службу што је до 1941. године ово представљало неку врсту претње за све жене које су бирале учитељски позив. Осим наведеног, жене су по истом закону имале од 15 до 20% нижу плату од својих колега, учитеља, што говори о пословној и родној неједнакости у том периоду.

Након завршене основне школе, како Костић (1933: 56-57) истиче, ученице у Призрену су од 1898. године могле да наставе са образовањем у *Нишкој женској занайској школи*. У поменутој школи, ученице су имале могућности да заврше само два разреда. Прве учитељице Зорка и Драгиња су радиле до септембра 1912. године када су кренули ратови и школа је била затворена до септембра 1914. године. Међутим, од септембра 1914. године до октобра 1915. године школа је прорадила али је рад поново прекинут због европског рата и окупације. Након ослобођења Призрена 1918. године у школи је радила учитељица Јелена Савић, а након ње и Драга Секулић, Радојка Поповић, Зорка Шантић, Лепосава Стевановић, Јевросима Поповић, Наунка Радовановић, Стојка Јевремовић, Василија Ђићарић. Значајно је што је почетком 1920/21. школске године, *Нижа женска занайска школа* стекла могућност да има пет разреда што је резултирало да 1924. године изнедри прву генерацију својих ученица.

Уједно, поменутој школи је у великој мери помагало *Добројворно друштво „Српкиња“*. Чланице овог друштва су нарочито од почетка 1919/20. године водиле рачуна о напретку школе, куповале уџбенике за сиромашне ученице и плаћале хонораре учитељицама (Костић 1933: 57).

ЖЕНСКО ДОБРОТВОРНО ДРУШТВО „СРПКИЊА“ И ЖЕНСКА ЗАНАТСКА ШКОЛА

Првобитна улога женског друштва у 19. веку је била хуманитарна. Сва хуманитарна друштва су тада помогала сиротињи и према речима Софронијевића (2003: 223), главни циљеви су били да се негује културно-васпитни рад као и да се талентованој деци обезбеде приходи за даље школовање. Како Фолић (1998: 422) истиче, жене су имале жеље да помажу, да буду добротворне те су оснивале удружења са циљем духовног уздизања припадница женског пола али и заштите њихових права. Стога су по угледу на женска удружења у Београду, и у јужној Србији кренула да се оснивају удружења и да се образују подобори тадашњих, већ постојећих женских друштава у Београду.

Према подацима архивске грађе (АЈ – 65, 1686/2746 Женска занатска школа Добротворног женског друштва 1919-1937), првог марта 1909. године основано је *Женско добротворно друштво „Српкиња“* у Призрену. Првенствено, главни задатак поменутог друштва је био да помогне сиромашним девојкама. Имајући у виду да се и само друштво суочавало с материјалним потешкоћама као и да је шивење (пиће) било од користи, план је био да се девојкама/ученицама омогући стицања додатног знања. Наиме, како би девојке могле да зарађују, 1912. године отворена је *Женска занатска школа* где су се ученице обучавале шивењу и кројењу рубља и одела призренске ношње. Током 1912. и 1913. године друштво је сакупљало платна и рубље и шест месеци шило како би помогло Црвеном крсту у чему се огледа хуманост и добротворство овог женског друштва.

Осим тога, како се наводи у архивској грађи (АЈ – 65, 1686/2746 Женска занатска школа Добротворног женског друштва 1919-1937), чланице *Женског добротворног друштва „Српкиња“* имале су намеру да иду корак напред те су по угледу на *Београдско женско друштво* желеле да оснују школу унутар друштва. Поменуто женско друштво из Београда је помогло чланицама женског друштва из Призрена у тој намери тако што им је препоручило учитељицу Јелену Јосиповић која је наставну праксу обављала у Бечу. Доласком поменуте учитељице, школа је добила одељење за рубље и одељење за хаљине, док је касније, поред теорије рубља и одеће, допунила свој програм наставним предметима као што су: српски језик, веронаука и рачунање. Надаље, у мају 1919. године, инспектор из Скопља је на основу овлашћења *Министарства трговине и индустрије* поставио нову учитељицу, Јелену Доротић из Тетова. У том периоду је *Женској занатској школи* помогла и *Америчка мисија* која је донирала четири шиваће машине и велику количину платна.

Према извештају који је упућен у октобру 1919. године поменутом *Министарству*, (АЈ – 65, 1686/2746 Женска занатска школа Добротворног женског друштва 1919-1937), увиђа се да је *Женску занатску школу* уписало 60 ученица узраста од 12 до 19 година. Наиме, 16 ученица које су уписале поменуто школу завршиле су четири разреда основне школе, 13 ученица три разреда, 4 ученице две разреда, 4 ученице један разред, док је једна ученица завршила први разред гимназије. Осим њих, ову школу су уписале и ученице са завршене две године *Раденичке школе*, као и три ученице са завршеним тромесечним курсом за шивење. У септембру 1919. године, отпочела је нова школска година са једним одељењем од 24 ученица. Главна учитељица

која је водила одељење била је Јелена Савић (девојачко – Јосиповић) која је дотад имала седам година радног искуства у настави. У том периоду, тј. школске године 1919/20. Женска занатска школа није имала управника те су административне послове обављали чланови тадашњег Управног одбора који су чинили школски одбор и чланице Женској друштва „Српкиња“.

Наредне школске године 1920/21. знатно се повећао број ученица. Наиме, школу је уписало 60 ученица што је утицало на то да *Инспекторат* затражи од *Министарства трговине и индустрије* да се запосли још једна стручна учитељица (АЈ – 65, 1686/2746 Женска занатска школа Добротворног женског друштва 1919-1937).

На основу извештаја који је упућен *Трговинском Министарству* у априлу 1921. године (АЈ – 65, 1686/2746 Женска занатска школа Добротворног женског друштва 1919-1937), увиђа се да је запослена нова учитељица – Драга Секулић, као и да је школа имала два разреда. Први разред је похађало 27 ученица, док је у другом разреду било 21 ученица. Поред заната налик шивењу рубља и хаљина, ученице су имале прилике да похађају опште предмете као што су српски језик, рачуњање, декоративно цртање, певање и гимнастика. Следеће школске године, школа је имала три разреда и укупно 51 ученицу. Од општих предмета, уведени су нови предмети – историја и географија, док су из области вештачког рада, ученице имале могућност да уче рад на чунку и енглески бео вез. У том периоду је почела да се наплаћује школарина у месечном износу од 20 динара. Наредне школске 1922/23. године број ученица се повећао на 60 те је 24 ученица уписано у први, 7 ученица у други, 15 ученица у трећи и 14 ученица у четврти разред. Школске године 1924/25, поменута школа је имала 5 разреда и укупно 60 ученица. Стручне учитељице су биле Радојка Поповић и Зорка Симоновић. У овом периоду, школа поново није имала управника већ су ту дужност обављале чланице *Управе Добротворног друштва „Српкиња“*. У следећој школској години 1925/26, у Женској занатској школи уписане су 82 ученице док је годину дана касније број ученица порастао на 100.

Током свих наведених година, ученице су успешно полагале испите и имале добре резултате које су били видљиви и путем њихових ручних радова, цртежа, бележница. Како се наводи у архивској грађи (АЈ – 65, 1686/2746 Женска занатска школа Добротворног женског друштва 1919-1937), ученице су посебну пажњу придавале ручном раду и косовском везу. Фокус поменуте школе је више био је на уметничким рађеним предметима који су се продавали при чему је и сама школа имала материјалну корист.

Неоспорно да су жене и у овом граду имале могућности да напредују. Међутим, Ивановић (2002: 178) указује на то да су школски програми у женским школама били ограничени у односу на програме у мушким школама. Наиме, девојчицама је било ускраћено да у већој мери изучавају „озбиљније“ предмете јер су сматрани сувишним и углавном је школовањем женској деци требало усадити „вредноћу“. С тим у вези, девојчице се у највећој мери подучавале различитим вештинама и ручном раду.

У случају Женске занатске школе, примећује се да су програми из године у годину побољшавани. Међутим, општи предмети, тачније српски језик и математика, ученице су имале могућност да изучавају само у прва три разреда, док их у четвром и петом разреду нису имале те су више биле фокусиране на ручни рад. Поменуто говори

у прилог томе да су девојчице и даље припремане за многобројне вештине које би користиле као будуће супруге и мајке. У сваком случају, напредак женске деце је био умногоме приметан и изузетно користан за наредне, женске генерације у овом граду.

РАД КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА

Осим Женској добротворној друштва „Српкиња“, у Призрену је постојало и друштво Коло српских сестара (у наставку текста Коло) које је, такође, помагало у напредовању жена. Поменуто Коло је основано 1903. године у Београду и почетком XX века је снажно утицало на стваралачки рад жена. Наиме, како Савић (2009: 122) наводи, чланице Коло су иницирале отварање занатских школа за жене, охрабривале их да се баве ручним радом што им је тада обезбеђивало зараду, односно економску моћ и еманципацију.

Према речима Симијановића (2010: 184), чланице Коло биле су активне на Косову и Метохији од самог оснивања, док су током балканских ратова дошле и у Призрен како би лечиле српске војнике и цивиле. Наиме, на поменутом подручју формирано су месни Одбори Коло српских сестара и њихови основни циљеви су били јачање заједништва, солидарности, помоћ сиромашном становништву али и културно-просветна еманципација жена. Сви Одбори су прослављали славу Малу Госпојину и Матерински дан, али су биле организоване и матинеи, посела, изложбе ручних радова. Сва прикупљена средства током прослава ишла су у хуманитарне сврхе.

О раду Коло из Призрена забележено је и у часопису Вардар који је покренут 1906. године. Према наводима ауторке Симић (2018: 3) поменути часопис је, заправо, представљао годишњи календар који је настао са циљем да се представе активности чланица Коло, то јест, извештај о њиховом раду. Такође, часопис је обухватао и чланке из области културе, етнологије, књижевности, историје и науке.

Како Симијановић (2010: 191) истиче, тачан датум оснивања Одбора Коло у Призрену није могуће утврдити јер се податак о овом одбору налази у извештају из 1926. док се у часопису Вардар наводи 27. фебруар 1929. године. С друге стране, Станковић (1993: 117 цит. у: Фолић 1998: 423) наводи да је поменуто Коло основано 1922. године. На прослави оснивања бирани су чланови Управног и Надзорног одбора, док је за председницу изабрана Мима Јакић, значајна активисткиња у друштвеном животу у Призрену. Том приликом су чланице Коло прогласиле за своју крсну славу Малу госпојину.

Наиме, на почетку рада, чланице Призренског одбора биле су прилично незадовољне резултатима својих активности јер је у том периоду било више активних хуманитарних друштава у Призрену што је додатно утицало на слаб одзив њиховим акцијама (Симијановић 2010: 191). Упркос томе, налазиле су начина како да дођу то материјалних средстава, између осталог, продавајући и календар Вардар.

Управо наведено се примећује у извештају часописа Вардар из 1932. године где се наводи да је хуманитарни и просветни рад Одбора Коло у Призрену био на ниском нивоу, као и да су годишња примања била ниска. Надаље се наводи је Матерински дан био посећен, да су чланице свечано прославиле славу Малу Госпојину и да су учествовале у свим народним културним свечаностима. Од хуманитарних

активности издвојиле су помоћ цркви и школској деци. У том периоду било је 73 активних чланица и одржано је 18 редовних седница.

Према извештају у часопису *Вардар* из 1933, увиђа се да су чланице Призренског одбора новчано помагале сиромашним ђацима и на тај начин ублажили материјалну немаштину. У овој години је било 14 редовних седница и 55 чланица. Што се тиче активности, Матерински дан поново није био довољно посећен док су славу свечано прославили. У току ове године, чланице су издвојиле средства за певачко друштво Вардар у Скопљу, Удружење ратних инвалида из Београда, Руску ратну сирочад из Београда, Коло српских сестара из Охрида.

Из године у годину, хуманитарни рад овог *Одбора* је био све успешнији што се огледа у извештају о раду из 1934. године (Вардар 1934). Наиме, *Одбор*, који је те године чинило 50 чланица, подигао је чесму на православном гробљу помоћу сопствених средстава, док је са *Доброћворним друшћивом „Српкиња“* и *Трговачко-индустријским удружењем* отворио *Билимарску школу* чији је циљ био да се оспособе девојке и жене у Призрену за израду ћилима. Осим тога, успех хуманитарног рада овог удружења огледа се у томе што су чланице издвојиле средства и за помоћ *Коли српских сестара* из Сарајева и Ђаковице, сиромашних породица и инвалида. У току поменуте године, чланице *Кола* су успешно одржале Матерински дан, костимирану забаву и прославили славу.

Посебан помак *Одбора Кола* запажа се током 1937. године (Вардар 1938), када су чланице успеле да отворе и *Ткачку школу*, док се рад *Билимарске школе*, коју је похађало 30 ученица, додатно развио. Чланице су приређивале матине, свесловенски бал, годишњи парастос, а славу се успешно прославили са чланицама *Доброћворној друшћиви „Српкиња“* што говори о посебном женском уједињењу у овом граду.

Дакле, упркос недостатку материјалних средстава са којим су се суочавале на почетку рада, као и присуству других женских удружења, чланице *Кола* у Призрену нису одустајале од својих активности и побољшања удружења. Жеља да се помогне припадницама женског пола и сиромашним грађанима била је јача од свега. Немојно су труд и рад чланица женских друштава у Призрену знатно и постепено утицале на позитивну промену улоге жене, њихову еманципацију, независност и активизам који је све више био примећен у овом граду.

ЗАКЉУЧАК

Перовић и остали (2006: 118) истичу да је друштвени положај жена у Србији у 19. и почетком 20. века, али и вековима уназад, формиран је на основу уређених патријархалних друштвених и породичних односа. Неповољан и потчињен положај жена је правно легализован *Српским грађанским закоником* чиме је женама онемогућено да самостално функционишу без дозволе мужа, оца, брата. Отуда и прозилази енормна неједнакост правног положаја жена која је била наглашена у законској регулативи наследног права и знатно у породичним и брачним односима. Све до 1945. године, жене у Србији нису имале право гласа.

С обзиром на мањак могућности образовања, Перовић и остали (2006: 46) наводе да је пре Другог светског рата, разлика у писмености је била видљива између градова и села, а нарочито између мушкараца и жена. Према подацима из 1931.

године, у Војводини је проценат неписмених жена био 23,6%, у ужој Србији 78,3%, док је на Косову и Метохији био највећи проценат, то јест, 93,9%.

Међутим, упркос поменутиим подацима, спором развоју женског образовања и вишевековном патријархалном ставу, Видосављевић (2012: 452) скреће пажњу на то да је на Косову и Метохији, тачније у Призрену, у 19. и 20. веку учињен значајан помак ка развоју женског образовања и активизма. Просвећивањем женске омладине омогућено је да жене изађу из својих домова и постепено постану актери у просвети. Ово је представљало културну и педагошку новину која је утицала на наредне женске генерације у овом граду.

Такође, и Фолић (1998: 426) је мишљења да су, генерално, све женске организације које су радиле у тешким условима под турском влашћу биле за велико поштовање. Жене су активно радиле на сопственом образовању, неговању традиције, буђењу националне свести и очувању српског идентитета. Након ослобођења Србије, женске организације, међу којима су биле и удружења из Призрена, радиле су да еманципују што више жена и укључе их у друштвени живот.

С тим у вези, циљ рада је да се укаже, најпре, на положај жена у Србији и у Призрену у 19. и 20. веку, затим да се представи образовање женске деце у поменутом периоду у Призрену. Надаље се пружа осврт на два, врло активна женска друштва у Призрену која су омогућавала девојкама и младим женама да се укључе у многобројне градске активности. Дакле, представљају се активности и школовање унутар *Добројворној друштва „Српкиња“*, као и пододбора *Кола српских сестара*. Оба друштва су снажно мотивисала жене у Призрену и имале огроман утицај на њихову еманципацију, образовање и самосталност. Све поменуто говори у прилог да су жене тог периода, бивајући активније у јавној сфери, почеле да креирају ново схватање о женама, њиховим вештинама, интелекту што је великој мери утицало на предузимљивост будућих женских генерација у Призрену.

ЛИТЕРАТУРА

- Аритонових 2009: Ивана Аритонових. „Друштвени положај жена у Србији у доба Краљевине Југославије“. *Башићина*, св. 27, 233-257.
- Архив Југославије 1919-1937: АЈ – 65, 1686/2746 Женска занатска школа Добротворног женског друштва 1919-1937. Архив Југославије – фонд „Министарство трговине и индустрије (65)“. „Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца“.
- Божиновић 1996: Neda Božinović. *Žensko pitanje u Srbiji : u XIX i XX veku*. Beograd: “Devedesetčetvrta”: “Žene u crnom”.
- Вардар 1932: Београд: Коло српских сестара.
- Вардар 1933: Београд: Коло српских сестара.
- Вардар 1934: Београд: Коло српских сестара.
- Вардар 1938: Београд: Коло српских сестара.
- Видосављевић 2012: Слађана Видосављевић. „Значај женске занатске школе у просвећивању жена (1879-1948)“. *Педагогија*, 3, 442-453.
- Видосављевић 2015: Слађана Видосављевић. „Образовање женске деце у Србији с освртом на Косово и Метохију до Првог светског рата“. *Зборник Мајице српске за друштвене науке*, 150, 1, 181-193.
- Ивановић 2002: Nevena Ivanović. „Образовање жена: изазов заједници?“. *Časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja*, 65/II, 169-193.

- Исић 2005: Момчило Исић, *Основно школство у Србији 1918-1941*. Београд: Институт за новију историју Србије.
- Костић 1933: Петар Костић, *Просветно-културни животи православног Срба у Призрену и његовој околини у XIX и почетком XX века*. Скопље.
- Марковић-Ристић-Бачкалов 2005: Рагко Марковић-Јордан Ристић-Александар Бачкалов. *Призрен – Царски град (хресивомаија)*. Приштина: НУБ „Иво Андрић“.
- Поповић 2008: Dragana Popović. „Žene i obrazovanje: na pragu III milenijuma“. *Genero*, 12, 95-108.
- Перовић, Гудац Додић, Исић, Стојановић, Петровић Тодосијевић, Милосављевић, Шемјакин, Радић, Вулећић 2006: Latinka Perović, Vera Gudac Dodić, Momčilo Isić, Dubravka Stojanović, Olivera Milosavljević, Andrej Šemjakin, Radmila Radić, Aleksandra Vuletić. *Srbija u modernizacijskim procesima XIX i XX veka. 4, Žene i deca*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
- Савић 2009: Јелена Савић. „Коло српских сестара: одговор елите на женско питање“. *Гласник Етнографског музеја*, 73, 115-132.
- Симијоновић 2010: Јован Симијоновић. „Одбори Друштва „Коло српских сестара“ на Косову и Метохији између два светска рата“. *Байшина*, св. 28, 183-196.
- Симић 2018: Зорана Симић. Јелена Димитријевић, Коло српских сестара и календар „Вардар“ (1906–1914; 1921–1941), *Књиженство: часопис за студије књижевности, рода и културе*. Vol. 8, No. 8. <<http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2018/zenska-knjizevnost-i-kultura/jelena-dimitrijevic-kolo-srpskih-sestara-i-kalendar-vardar-1906-1914-1921-1941#gsc.tab=0>> [20.02.2022.]
- Софронијевић 2003: Мира Софронијевић. *Хуманитарна друштва у Србији*. Београд: Чигоја штампа.
- Станковић 2001: Векослав Станковић, *Српске школе у Призрену*, Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина, Учитељски факултет Призрен.
- Стојановић Јовановић-Јовановић 2017: Биљана Стојановић-Јовановић-Стеван Јовановић. „Школовање женске деце у Србији у првој половини XIX века“, *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, бр. 19, 39-46.
- Ђунковић 1971: Срећко Ђунковић. *Школство и просвета у Србији у XIX веку*. Београд: Педагошки музеј у Београду.
- Фолић 1998: Милутин Фолић. „Стварање женских друштва у јужној Србији (Стара Србија) крајем XIX и у првој половини XX века и њихова активност“. Савез историчара Југославије. Десети конгрес историчара Југославије. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Milena M. VIDOSAVLJEVIĆ

EDUCATION AND HUMANITARIAN WORK OF WOMEN IN PRIZREN IN THE 19TH AND 20TH CENTURY

SUMMARY

For many years, the role of women in Serbia was in an unenviable position. Serbian women often faced numerous limitations and challenges, including the inability to educate, participate in the public sphere, and decide to lead their own lifestyles. However, with the social changes in Serbia, in the middle of the 19th century, the emancipation of women began. Despite being slow, often insufficiently organized, the first steps towards changing the role of women helped women, over time, to be more encouraged, motivated and united. The situation was similar in all cities, including in Prizren. Starting from the founding of the first private women's schools all the way to women's craft schools, young girls were given the opportunity to be educated and develop various skills. Apart from schools,

women in Prizren also acquired knowledge in women's humanitarian associations, which were the main gathering places for women's activism in the 19th and 20th century. In this regard, the aim of the paper is to provide an overview of the general position of women in Serbia in the mentioned period, to present the education of female children in Prizren, as well as to point out the existence of two influential women's associations - *Women's Charity Society "Srpkinja"* and the *Circle of Serbian Sisters*, which are mostly responsible for education, humanitarian work, participation in city activities and the overall development of female generations in Prizren.

Key words: education, women's societies, women, humanitarian work, Prizren.